

POLSKIE TOWARZYSTWO TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE
ODDZIAŁ w ZAWIERCIU

**INFORMATOR
KRAJOZNAWCZY
XLII OGÓLNOPOLSKI
WYSOKOKWALIFIKOWANY
RAJD PIESZY**

JURA 2001

8 – 21 LIPCA 2001 r. Łazy k/ZAWIERCIA

KALENDARIUM OWRP

I	1960	Wyżyna Krakowsko - Częstochowska	Złoty Potok
II	1961	Roztocze	Zwierzyniec
III	1962	Mazury Garbate	Węgorzewo
IV	1963	Pojezierze Suwalsko Augustowskie	Suwałki
V	1964	Ziemia Lubelska	Zemborzyce
VI	1965	Dolny Śląsk	Jeziro Witka
VII	1966	Kaszuby	Sopot
VIII	1967	Ziemia Łódzka	Działoszyn
IX	1968	Pogórze Dynowskie	Dynów
X	1969	Wyżyna Łńska	Szadzko
XI	1970	Pojezierze Trzecieckie	Krzyż
XII	1971	Kurpie	Nowogród
XIII	1972	Bory Dolnośląskie	Bolesławiec
XIV	1973	Wysoczyzna Elbląska	Kadyny
XV	1974	Roztocze	Zamość
XVI	1975	Nizina Szczecińska	Moryń
XVII	1976	Południowe Mazowsze	Szydłowiec
XVIII	1977	Nizina Śląska	Rokitki
XIX	1978	Ziemia Opolska	Otmuchów
XX	1979	Ziemia Chełmska i Podlasie	Chełm
XXI	1980	Warmia i Mazury	Olsztyn
XXII	1981	Jura Krakowsko - Wieluńska	Olsztyn
XXIII	1982	Mazury	Augustów
XXIV	1983	Ziemia Chełmińska	Toruń
XXV	1984	Wielkopolska	Bucharzewo
XXVI	1985	Ziemia Elbląska	Elbląg
XXVII	1986	Ziemia Lubelska	Dęblin
XXVIII	1987	Góry Świętokrzyskie	Suchedniów
XXIX	1988	Ziemia Białostocka	Białowieża
XXX	1989	Ziemia Lubuska	Kostrzyń
XXXI	1990	Ziemia Radomska	Przysucha
XXXII	1991	Ziemia Toruńska	Toruń
XXXIII	1992	Pomorze	Dąbki
XXXIV	1993	Górny Śląsk	Świerklaniec
XXXV	1994	Środkowe Nadodrze	Zielona Góra
XXXVI	1995	Ziemia Lubelska	Lublin
XXXVII	1996	Ziemia Suwalska	Augustów
XXXVIII	1997	Ziemia Toruńska	Toruń
XXXIX	1998	Ziemia Gdańska	Gdańsk
XL	1999	Podlasie	Supraśl
XLI	2000	Ziemia Radomska	Warka
XLII	2001	Jura Krakowsko - Wieluńska	Łazy

INFORMATOR KRAJOZNAWCZY XLII OWRP „J U R A 2001”

Wstęp

Wyżyna Krakowsko Częstochowska bywa nazywana popularnie Jura, chociaż geografowie protestują przeciw takiemu sformułowaniu. Dawniej ujmowano Wyżynę od Krakowa aż po Wieluń ze względu na występowanie tych samych formacji geologicznych, stąd spotykana nazwa Wyżyny Krakowsko Wieluńskiej. Obecnie część wieluńską wydziela się w oddzielną wyżynę. Zasadniczo Wyżyna Krakowsko Częstochowska ciągnie się wąskim pasem pomiędzy wymienionymi w tytule miejscowościami. Ze względu na charakter można z niej wydzielić:

1. Wyżynę Częstochowską o charakterze bezwodnej wyżyny zwieńczonej gęsto wapiennymi ostańcami i stanowiącej od strony zachodniej stromy próg zwany kuestą. Stanowi ona jednocześnie dział wodny między dorzeczem Wisły i Odry, u jej podnóża wypływają prawie obok siebie Warta i Pilica. W obniżeniach spore obszary piasków. Pod względem przyrodniczym charakterystycznym jest porastanie wzgórz przez kwaśną buczynę niżową i górską buczynę sudecką z charakterystycznym dla nich runem. Na zachodnim obrzeżu ulokowały się ośrodki przemysłowe, co negatywnie skutkuje większym zanieczyszczeniem powietrza atmosferycznego.
2. Wyżynę Krakowską zwaną też Olkuską stanowiącą w zasadzie płaskowyż porozcinany dolinami licznych tu potoków. Dolinki te mają bardziej strome i skaliste wschodnie zbocza. Wzgórza porasta bardziej buczyna karpacka i ciepłolubna. Wartości przyrodnicze zostały docenione przez powołanie Ojcowskiego Parku Narodowego. W obu tych częściach zbudowanych z wapieni górnourajskich (najliczniej spotykane skamieliny to amonity i belemnity) występują liczne zjawiska krasowe ujawniające się zwłaszcza występowaniem największej w Polsce ilości jaskiń, a także w postaci lejów krasowych, wywierzyisk i ponorów. W czasach prehistorycznych jaskinie były wykorzystywane jako osłona przed warunkami atmosferycznymi, stąd

liczne znaleziska śladów bytności człowieka z okresu paleolitu i późniejszych. Najwyższe wzniesienia obu tych części przekraczają wysokości 500 m. npm. Stąd klimat jest surowszy niż w otaczającym terenie.

3. Rów Krzeszowicki stanowiący obniżenie między Wyżyną Olkuską a Garbem Tenczyńskim. Powstał w wyniku zapadliska tektonicznego.
4. Garb Tenczyński wypiętrzający się między Doliną Wisły a Rowem Krzeszowickim. Składa się z szeregu wzniesień, najwyższe 411 m. npm. zwieńczone jest ruinami zamku Rudno (Tenczyn).

Historycznie obszar Wyżyny Krakowsko Częstochowskiej należy do Małopolski. W XIV wieku na skutek utraty Śląska stał się terenem przygranicznym, co zaobfitowało wybudowaniem licznych zamków i strażnic obronnych z reguły na niedostępnych skałach, co z kolei spowodowało porównywanie ich położenia do lokowania orlich gniazd i nazwą głównego szlaku „Orlich Gniazd”.

Najstarsze grodziska jak np. Wały k. Złotego Potoku, Gąszczyk i Birów datuje się na VIII wiek. Najstarsze zabytki (poza Krakowem) to romańskie kościoły w Gieble i Wysocicach datowane na XII wiek. Rozwój budownictwa obronnego wiąże się z walkami o Kraków w czasie rozbicia dzielnicowego i utratą Śląska. Powstają wtedy zamki: Olsztyn, Ostrężnik, Mirów, Bobolice, Morsko, Ogrodzieniec, Smoleń, Udórz, Bydlin, Rabsztyn, Pieskowa Skała, Ojców, Korzkiew, Lipowiec i Tenczyn. Uzupełniają je skromniejsze strażnice obronne w: Suliszowicach, Przewodzisowicach, Łutowcu i Ryczowie. Prawie wszystkie te obiekty uległy zniszczeniu podczas najazdu szwedzkiego w XVII w. Późniejsze pałace powstają w Pilicy, Złotym Potoku i Krzeszowicach. Wiek XIV i XV to okres lokowania większości miejscowości istniejących do dziś. Występujące w tych miejscowościach najstarsze zabytki, zazwyczaj sakralne datują się na ten właśnie okres.

Słowniczek

Wieluń – osada założona w 1217 r. Wieluń zaczął się rozwijać kiedy Kazimierz Wielki wybudował tu w latach 1350-51 murowany zamek, a miasto otoczył murami. Za panowania Zygmunta Augusta uchodził za jedno z najładniejszych miast polskich. Po II rozbiorze Polski znalazł się pod zaborem Pruskim. Od 1807 w granicach Księstwa Warszawskiego, a następnie Królestwa Polskiego.

Godne zwiedzenia obiekty to:

- Popauliński zespół klasztorny, obecnie Bernardynek z kościołem św. Mikołaja z 1383 r., wyposażenie wnętrza barokowe
- Barokowy zespół klasztorny Reformatów z rokokowym wyposażeniem
- Dawny zespół klasztoru Augustianów: gotycki kościół Bożego Ciała zbudowany w 1335 r., przebudowany w 1497 i 1677 r., wewnątrz wystrój barokowy, średniowieczne narzędzie tortur (tzw. Kuna) i cenne obrazy; budynek klasztorny z XVII/XVIII w., częściowo rozebrany
- Barokowy kościół św. Józefa (popijarski) z 1740 r.
- Drewniano – murowany kościół św. Barbary wzniesiony w XVI w. na terenie dawnego cmentarza zmarłych na cholere, przebudowywany. Wewnątrz bogate wyposażenie o charakterze ludowym
- Pobernardyński kościół ewangelicki, w części budynków klasztornych mieści się Muzeum Ziemi Wieluńskiej
- Fragmenty murów miejskich z basztami i Bramą Krakowską
- Szereg cennych grobowców na miejscowym cmentarzu m.in. pomnik powstańców śląskich i grób Joanny Żubrowej – pierwszej kobiety udekorowanej krzyżem Virtuti Militari

Grębień – wieś w gm. Pątnów, znana od 1299 r. Znajduje się tutaj późnogotycki, drewniany kościół z XV w. typu wieluńskiego. Gotyckie odrzwia o wykroju oślego grzbietu. Wewnątrz, na ścianach polichromia z 1500 roku, a na stropach z lat 1520-30. W ołtarzu głównym cenny, gotycki tryptyk, ołtarze boczne barokowe.

Ożarów – wieś w gm. Mokrsko wzmiankowana w 1381 r. jako wieś książęca, później przeszła w ręce prywatne. W 1440 r. Ożarów był wsią parafialną z modrzewiowym kościołem, który spłonął w poł. XVIII w. We wsi zachował się modrzewiowy, czteroalkierzowy dwór zbudowany w poł. XVIII w. w stylu barokowym. Ze względu na walory architektury dwór ten uznano za jeden z najpiękniejszych zabytków budownictwa drewnianego w Polsce i typowy przykład domu mieszkalnego średniozamożnej szlachty polskiej.

Popowice – wieś w gm. Pątnów. Znajduje się tutaj drewniany kościół z 1520 r. typu wieluńskiego, zbudowanego bez użycia gwoździ, kryty gontem. Wieża niższa od kalenicy dachu. Ołtarz główny z obrazem MB Bolesnej, szkoły włoskiej.

Kadlub – wieś w gm. Wieluń. Kościół późnogotycki, drewniany zbudowany w XVI w., rozbudowany w 1949 r. Wyposażenie barokowe: ołtarz główny z XVIII w., rzeźby, obrazy oraz ambona z XVII-XVIII w. Kościół posiada jeden z najstarszych dzwonów na ziemi wieluńskiej.

Gaszyn – wieś znana już w 1323 r. Drewniany kościół z 1520 r. wybudowany w stylu wieluńskim, o konstrukcji zrębowej. Dach pokryty gontem, XVII – wieczne odrzwia. Obok kościoła wiąz – pomnik przyrody. Park ze starodrzewem.

Komorniki – wieś powstała przed 1409 r. Znajduje się tu renesansowy kościół z 1631 r. oraz dwór z parkiem.

Krzyworzeka – znajduje się tutaj romański kościół zbudowany z kamienia polnego w 1264 r. przez Bolesława Wstydliwego. Po kilkakrotnej przebudowie utracił większość cech tego stylu; zachowała je wolnostojąca dzwonnica, gdzie wg. legendy schronił się Wł. Łokietek ścigany przez Krzyżaków w 1331 r.

Ruda – pierwotne centrum polityczne i kościelne ziemi wieluńskiej, zwanej wówczas rudzką. Pierwsze źródła pisane mówią o Rudzie w 1136 r. W okresie rozbicia dzielnicowego Ruda była ważnym grodem.

Dopiero zbudowanie przez Kazimierza Wielkiego zamku w pobliskim Wieluniu i przeniesienie z Rudy kasztelani i kolegiaty spowodowały jej upadek. Znajdujący się tutaj stary, murowany kościół z pocz. XII w. był wielokrotnie przebudowywany. Zachowały się w nim elementy gotyckiego wyposażenia. Przy kościele kaplica z grobami rodziny Miaskowskich. Z XIX w. pochodzi pałac neorenesansowy i park z pięknym drzewostanem m.in. dębem szypułkowym o obwodzie 460 cm.

Łaszew – wieś w gm. Wierzchlas z kościółkiem z 1 poł. XVI w., rekonstruowanym. Wewnątrz renesansowa polichromia w formie kasetonów z rozetami. Ołtarze barokowe, w ołtarzu głównym gotycka Pieta z 1430 r. Portal o wykroju oślego grzbietu i kamienna chrzcielnica z XVI w. pokryte są licznymi herbami okolicznej szlachty. W Łaszewie odkryto prasłowiańskie kurhany dawnych władców tych ziem.

Przewóz – wieś na lewym brzegu Warty. Około 160 m od prawego brzegu znajdują się dwa kurhany z okresu wpływów rzymskich (I-III w. n.e.) w bezpośrednim sąsiedztwie osady z epoki brązu. Pod nasypami kurhanowymi znajduje się warstwa ciałopalna oraz dobrze zachowane ślady starożytnej orki. Odkryto tu również ślady chat ziemnych i dymarek.

Załęczański Park Krajobrazowy – Park utworzony w 1978 r. na powierzchni około 17527 ha, a strefa ochronna wynosi 12328 ha. W krajobrazie występują wapienne wzgórza jurajskie, jaskinie, leje krasowe, szczeliny, studnie i pola lapiazowe. Teren porastają lasy. W poszyciu spotyka się zbiorowiska muraw piaskowych i kserotermicznych, wrzosowiska, jałowczyska i żarnowczyska.

Rez. "Węże" – rezerwat geologiczny o pow. 20,74 ha, powstał w 1972 r. Ochroną objęta jest tu góra kryjąca zjawiska krasowe: skałki, jaskinie, studnie, kotły i leje krasowe. Jaskinie mają bogatą szatę naciekową, można spotkać szczątki kopalnych zwierząt i osobliwą faunę współczesną. Na uwagę zasługują stanowiska muraw naskalnych z rojnikiem pospolitym i czoskiem skalnym oraz stanowiska górskich wapieniolubnych roślin i zwierząt.

Działoszyn – miasto ponownie od 1994 r. W 1412 r. był miastem , położonym na szlaku handlowym z Rusi na Śląsk. Prawa miejskie utracił w 1870 r. W 1939 r. został zniszczony przez Niemców. Znajduje się tutaj renesansowy pałac z początku XVII w. Jest to budowla piętrowa na planie prostokąta z dobudowanym na przełomie XVIII i XIX w. ryzalitem. W sieni i dwóch salach parteru zachowały się sklepienia żagłowe z lunetami, zdobione późnorenesansową dekoracją stiukową, a w sali na piętrze fragmenty polichromii. W mieście także rokokowy kościół św. Marii Magdaleny wybudowany w 1787 r. z pięknym zespołem ołtarzy późnorenesansowych i nowoczesną polichromią malarską.

Wąsosz – pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1250 r. i znajduje się w dokumencie papieża Innocentego IV. W XVI w. wieś nosiła nazwę "Vansosche". We wsi znajduje się kościół parafialny z XIV w. Przebudowany w latach 1817-26 przez ówczesnego właściciela Antoniego Walewskiego.

Ważne Młyny – wieś wykształcona z osady młynarskiej należącej do Brzeźnicy Starej. O młynach nad Wartą mowa jest w dokumentach z 1789 r. Ostatni murowany młyn był czynny do 1964 r.

Prusicko – wieś ta na początku XV w. należała do znanego wówczas możnowładcy małopolskiego, kasztelana sandomierskiego Hińczy z Rogowa herbu Działosza. Po Hińczy Prusicko przeszło w dziedzictwo jego krewnych Kobylańskich, którzy skupiali w swych rękach obszerne dobra magnackie. Wg pisemnych przekazów z poł. XVIII w. w Prusicku wznosił się w pobliżu Warty zamek pochodzący podobno z XV w.

Kruszyna – wieś na pograniczu Niecki Włoszczowskiej i Wyżyny Wieluńskiej. Znana od 1337 r. W pobliżu Kruszyny w 1863 r. doszło do bitwy powstańców z wojskami carskimi w której powstańcy zostali całkowicie rozbici . Ich mogiły znajdują się na cmentarzu położonym na zachód od wsi. W Kruszynie znajduje się późnorenesansowy pałac

wzniesiony w 1630 r. przez Kacpra Denhoffa , stary dwór murowany z XIX w, murowana kaplica Sobieskiego, park.

Borowno – wieś wzmiankowana jako parafia w 1394 r. Obecny zabytkowy kościół pochodzi z 1845 – 46 r., przebudowany w latach 1885 – 1901 o cechach neobarokowych, orientowany, jednonawowy. We wsi zabytkowy spichlerz dworski zbudowany w 1783 r., drewniany, konstrukcji zrębowej oraz pałac pochodzący z 1790 r., parterowy o cechach późnobarokowych.

Mstów – wieś, dawne miasto, położona na prawym brzegu Warty, w obrębie Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Pierwsze wzmianki z 1193; własność zakonu kanoników regularnych z Wrocławia; prawa miejskie 1278; do XVI w. ośrodek rzemiosła i handlu, znany z produkcji sukna, później stopniowy upadek miasta; 1866 pozbawiony praw miejskich; 1879 prawie doszczętnie zniszczony przez pożar. Prostopadle do biegu rzeki leży Skała Miłosna, miejsce osnute romantycznymi legendami. Zabytki : dwie kaplice z XIX i XX w, pozostałości zespołu dworskiego, zespół stodoł, a na lewym brzegu w dzielnicy

Wancerzów – na stromej skarpie znajduje się obronny klasztor Kanoników Regularnych Laterańskich. Klasztor ufundował w 1220 r. biskup krakowski Iwo Odrowąż. Kościół przyklasztorny pw. Wniebowzięcia NMP powstał w latach 1718 – 1746 na fundamentach i planie wcześniejszego kościoła wzniesionego po 1220 r. Późnobarokowa bryła kryje we wnętrzu elementy wystroju gotyckiego, barokowego i rokokowego. Późnobarokowy ołtarz główny z ok. 1745 r. jest wzorowany na ołtarzu z bazyliki na Jasnej Górze. Do kościoła, będącego sanktuarium maryjnym, prowadzi drzwi klepkowe z XIX w., oprawione w barokowy portal. Zespół klasztorny uzupełniają: zabytkowa dzwonnica, niegdyś brama wjazdowa na teren klasztorny; mur obronny z dziewięcioma basztami i dwiema bramami postawiony w XVIII w. na fundamentach romańskiego i późnobarokowa brama z XVIII w.

Częstochowa – miasto do 1998 r. wojewódzkie, duży ośrodek przemysłowy, ale w Polsce znane głównie jako miejsce pielgrzymkowe ze względu na sanktuarium Jasnej Góry. Kościół i klasztor Paulinów

fundował Władysław Opolczyk w 1382 r. W XVII w. obiekty te ufortyfikowano. Prócz słynnej kaplicy Matki Boskiej do zwiedzania są liczne obiekty: kościół o bogatym wystroju, skarbiec, wieża, muzeum, wały. Ale Częstochowa to nie tylko Jasna Góra. Są tu liczne zabytkowe kościoły, jak np. najstarszy kościół św. Zygmunta, katedra, kościoły: św. Jakuba, św. Rocha, św. Andrzeja i Barbary. Ponadto Ratusz, Stare Miasto, ulica 7 Kamienic, a na Rakowie Rezerwat Archeologiczny z cmentarzyskiem łużyckim.

Rezerwat Zielona Góra – rezerwat przyrody o pow. ok. 20 ha. Rezerwat chroni naturalne zbiorowiska leśne (lasy mieszane z przewagą buka i grabu) porastające skaliste wzgórze wapienne z licznymi ostańcami; jaskinia dł. 70 m i schron skalny z interesującymi naciekami.

Kusięta – wieś, której początki sięgają XIV w. We wsi kilka zabytkowych domów z końca XIX i pocz. XX w. W pobliżu Góry Towarne z połączonymi jaskiniami : Dzwonnica i Towarna dł. 160 m (w tej ostatniej znaleziono kości niedźwiedzia jaskiniowego oraz ceramikę z XXI i XX w. p.n.e.)

Olsztyn – wieś gminna, której historia sięga XIV w.; zabytkowy układ ulic, z częściowo zachowaną drewnianą zabudową; późnobarokowy kościół pw. Św. Jana Chrzciciela, odbudowany w latach 1722 – 1726 z materiału uzyskanego z opustoszałego zamku. Ołtarz główny wykazuje podobieństwo do ołtarza głównego bazyliki jasnogórskiej; w murze kościoła kapliczka z zachowanym obrazem św. Barbary z pocz. XVIII w. Kościół otaczają lipy liczące 120 – 270 lat. Ruiny warownego zamku z XIV w. wzniesione na skalistej grzędzie Słonecznych Skalek (370 m n.p.m.) przez Kazimierza Wielkiego. W latach 1442 – 57 zamek wielokrotnie najeżdżali książęta śląscy. W 1587 r. załoga pod wodzą Kacpra Karlińskiego odparła oblężenie wojsk arcyksięcia Maksymiliana, ale zamek został poważnie uszkodzony. W 1656 r. zdobyty przez Szwedów i od połowy XVII w. popadał w ruinę. Do naszych czasów zachowały się fragmenty murów obronnych. Najbardziej okazałą częścią ruiny jest powstała w XIII w. (starsza od

reszty zamku) 35 metrowa okrągła wieża, która służyła jako więzienie dla skazanych na śmierć głodową, a w czasie wojen była ostatnim schronieniem dla oblężonych. W płd. i wsch. części dziedzińca można oglądać fragmenty pomieszczeń mieszkalnych, a poza granicą murów basztę obserwacyjną. Podczas II wojny światowej Olsztyn był miejscem masowych straceń dokonywanych na ludności polskiej. W 1967 r. Na miejscu straceń wzniesiono pomnik. Na tarasach piaszczystych wydm znajduje się 18 nagrobków z piaskowca.

Rezerwat Sokole Góry – rezerwat leśny o pow. ponad 215 ha, utworzony w 1953 r., największy na terenie Jury. Chroni 9 zalesionych wzgórz wapiennych, wyraźnie odróżniających się od skalnego, piaszczystego, prawie pustynnego otoczenia oraz największe skupisko jaskiń i schronisk skalnych (46). W licznych koloniach przebywa w nich 8 gat. nietoperzy (z nockiem orzęsionym i nockiem Natterera). W jaskini pod Sokolą Górą żyje endemiczny gat. Chrząszcza Cholewa agilis, relikw z epoki lodowcowej. Do największych jaskiń zalicza się: Jask. Koralową z korytarzami o łącznej długości 370 m, głęboką na 37 m, Jask. Olsztyńską i Jask. Wszystkich Świętych o długości 240 m oraz Studnisko o długości 212m i głębokości 75,5 m. Najwyższe wzgórze – Puchacz sięga 402 m n.p.m.

Zrębice – poł. w woj. Śląskim, wzmiankowana już w 1334r. jako służebna wieś królewska dla zamku w Olsztynie; drewniany, modrzewiowy kościół pw. św. Idziego zbudowany w 1789r.; obok kościoła dzwonnica z 1596r. z dzwonami z 1632r., obok rosną dwie 400 – letnie lipy. Zabytkowe domy drewniane z XIX i pocz. XX w.

Siedlec Janowski – wieś składająca się z trzech kolonii: Dąbrówka, Krzyże, Szczypie wzmiankowana już w XV w.; murowana kaplica z wapienia z pocz. XX w., obok rośnie pomnikowy jesion o obwodzie 3,5 m. i wys. 25m.; w płd. części wsi (Dąbrówka) zabytkowa zagroda z 1920 r.

Suliszowice – wieś ulicówka położona w otoczeniu wzniesień przekraczających 400 m. n.p.m.; wzmiankowana w II poł. XIV w. jako

wieś parafii Przybynow; resztki murów średniowiecznej strażnicy na skale prawdopodobnie z XIV w.; w części górnej fragm. obronnych murów z kamienia, w dolnej części wał ziemny. Strażnica wzmiankowana w 1581 r. W południowej części wsi murowana kaplica z pocz. XX w.; w Zastudniu, kolonii Suliszowic, znajduje się uznana za zabytek architektury wiejskiej zagroda z pocz. XX w. Z wzniesienia o wys. 415,8 m. n.p.m. Piękny widok na Sokole G. , Suliszowice i wieżę przekaźnikową w Niegowej.

Rezerwat Ostreżnik – rezerwat leśny o pow. 4,1 ha, utworzony na wzgórzu wapiennym (373 m n.p.m.) w 1960 r. dla zachowania naturalnego lasu bukowo – grabowego i ruin średniowiecznego zamku. W pół. ścianie ostańca jaskinia o dł. 90 m służąca w czasie II wojny światowej jako schron i polowy szpital dla oddziałów partyzanckich; u podnóża wzgórza, po stronie zach. – sucha dolina z okresowo czynnym wywierzyskiem.

Rezerwat Parkowe – utw. W 1957 r. na pow. 155, 22 ha dla ochrony źródłiskowego fragmentu rzeki Wiercicy, interesujących form skalnych i naturalnego starodrzewu leśnego. Rosną tu lasy bukowe, grądy ciepłolubne, bory mieszane i sosnowe, łągi olszynowe, w runie roślinie rzadki czosnek niedźwiedzi i żywiec dziewięciolistny. Z fauny: kuna, dzięcioł, gołąb grzywacz i jelonek rogacz. Obiekty warte zwiedzenia:

- oryginalne formy skalne: Diabelskie Mosty, Brama Twardowskiego, Skalka z Krzyżem
- wywierzyska krasowe: Źródła Zygmuta i Elżbiety
- grodzisko: Osiedle Wały z VI w. – powtórnie zamieszkałe w XI – XII w.
- jaskinie i groty (Grota Niedźwiedzia i znajdujący się nieopodal grób mjr Wrzoska, dowódcy III batalionu 74 Pułku Piechoty)
- pstrągarnia i zespół stawów hodowlanych założone w 1881 r.

Złoty Potok – wieś opisywana już w XIII w.; przebywał tu latem 1857 r. poeta Zygmunt Krasiński. Dworek Krasińskich z I poł. XIX w.(obecnie muzeum), pałac Raczyńskich z 1856 r., siedziba Zarządu Jurajskich Parków Krajobrazowych Woj. Częstochowskiego, park

pałacowy z wieloma starymi i egzotycznymi roślinami i pięknym stawem „Irydion”. W centrum wsi kościół z XV w. Na cmentarzu kwatera żołnierzy polskich poległych we wrześniu 1939 r.

Janów – miasto lokowane przez Jana Koniecpolskiego w 1696 r. Obecnie siedziba Urzędu Gminy. Kościół neobarokowy.

Trzebniów – wieś z charakterystyczną zabudową działek, chałupy stoją ścianami szczytowymi do ulicy, budynki gospodarcze zbudowane są w rzędzie w głąb posesji, stodoły zaś zamykają działki od tyłu. Można tu jeszcze spotkać na co dzień mieszkańców w strojach regionalnych.

Czatachowa – wieś związana prawdopodobnie ze strażnicą obronną w Przewodziszowicach. Na wsch. krańcu wsi pustelnia z nowym oryginalnym kościółkiem.

Przewodziszowice – pierwsza informacja o wsi pochodzi z 1382 r., kiedy to książę Władysław Opolski podarował ją zakonnikom z Jasnej Góry. Resztki strażnicy obronnej z XIV w., zbudowanej na szczycie kilkunastometrowej skały. Nieopodal wykuta w skale studnia dla potrzeb ówczesnych mieszkańców strażnicy.

Żarki – pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1325, w 1382 r. wymieniane jako miasto. Początkowo leżące na wschód od obecnego położenia, o czym świadczą ruiny kościoła św. Stanisława z XVIII w. W 1831 r. Żarki nabywa Steinkeller tworząc ośrodek przemysłowy Zabytki Żarek to: kościół św. Szymona i Judy zbudowany w 1522 r., przebudowany w 1846 r.; Kościół św. Barbary, drewniany z XVI w. pierwotnie jako szpitalny; dawna bożnica żydowska, po odbudowie mieszcząca Dom Kultury; zabytkowy cmentarz żydowski; mur z basztami otaczający dawny teren dworski; układ urbanistyczny rynku.

Leśniów – obecna dzielnica Żarek. Znana jako Sanktuarium Maryjne MB Leśniowskiej z 1599 r., przebudowane, wyposażenie barokowe i rokokowe. Klasztor paulinów z XVIII w. barokowy. Obok wywierzyskowe źródła, uważane za cudowne.

Niegowa – wieś wzmiankowana w 1306 r. jako własność Imbrama. Najbardziej charakterystycznym obiektem w Niegowej jest 63 – metrowa wieża przekaźnikowa TV zbudowana w latach 60. Kościół św. Mikołaja z 1440 r. Po przebudowie w XVIII w. i 1926 r. zatracił cechy gotyckie, jedynie absyda i przypory pozostały niezmienione od XV w. W studni na podwórzu plebani, na głębokości 33 m znajduje się wejście do jaskini "Na Plebani". We wsi znajduje się pomnik ku czci bojowników walczących z faszystami.

Łutowiec – wieś wzmiankowana już w 1424 r. Pozostałości średniowiecznej strażnicy obronnej, która istniała tu od XII do XIV w.

Mirów – zamek wzniesiony na miejscu drewniano – ziemnego grodu, który w XIV w. został przebudowany na kamienny, rozbudowany w XV i XVI w. Pod względem architektonicznym jeden z najciekawszych zamków jurajskich, zamek górny jest dokładnie dopasowany do kształtu skały, na której został zbudowany, stąd brak prostych odcinków muru.

Bobolice - wieś z bliźniaczym dla Mirowa zamczyskiem zbudowanym przez Kazimierza Wielkiego w poł. XIV w., prawdopodobnie na miejscu wcześniejszej drewnianej budowli. Zamek został uszkodzony w czasie wojen szwedzkich w 1656 r., a całkowitej dewastacji dokonano w latach 1783 –84.

Kroczyce – wieś wzmiankowana w 1262, obecnie siedziba gminy . Zabytkowy kościół z końca XIX wieku z oryginalnym ołtarzem w formie grotty wykonanym z kalcytu wydobywanego z okolicznych jaskiń . Pomnik Batalionów. Na pobliskiej G. Bluszczowej cmentarz wojenny z I wojny światowej.

Rez. "Góra Zborów" – rezerwat krajobrazowy o pow. 45 ha, utworzony w 1957 r. obejmujący skalistą szczytową partię Góry Zborów (Góry Berkowej) 462 m. n.p.m. Miejsce treningowe początkujących alpinistów i grotolazów. Na szlaku Orlich Gniazd przy

zejściu z góry tablica upamiętniająca zwycięską potyczkę połączonych oddziałów AL i BCH.

Podlesice – wioska u stóp najwyższego wzniesienia byłego woj. częstochowskiego Góry Zborów 462 m.n.p.m stanowiącego rezerwat przyrody nieożywionej. Obecnie centrum turystyczne ; hotel "Ostaniec", pole biwakowe , gospodarstwa agroturystyczne , siedziba jurajskiej grupy GOPR. Na Górze Apteka nad Podlesicami w Ruskiej Skale znaleziono ślady pobytu człowieka ze schyłkowego paleolitu.

Zamek Morsko (zw. Bąkowcem) – powstał prawdopodobnie w XIV w. lub na początku XV w. W 1327 r. Władysław Łokietek nadał Morsko kanonikom laterańskim z Mstowa. Z 1390 r. pochodzi wzmianka o zamku i jego dziedzicu Mikołaju Strzale. Zamek zniszczony w 1665 r. pozostał ruiną. Był to zamek rycerski wzniesiony na planie wydłużonego wieloboku, o powierzchni ok. 500 m². Zbudowano go na skalistym wzgórzu wykorzystując dogodne warunki naturalne do potrzeb obronnych. Droga do warowni prowadziła przez system drabin i pomostów przymocowanych do skały. Obecnie ośrodek turystyczny z hotelem, basenem i sztucznie naśnieżanym stokiem narciarskim.

Skarżyce – do XVI w. należały do klasztoru Kanoników Regularnych w Mstowie, a następnie do prywatnych właścicieli. W XIII w. w wiczy która dziś jest częścią kościoła, mieścił się sąd dominikański, w którym "skarżono" podejrzanych – stąd wywodzi się nazwa miejscowości. Kamienny kościół pw. Świętej Trójcy i św. Floriana powstał w 1583 r., ufundowany przez ówczesnego właściciela Skarżyc Mikołaja Brzeskiego, sekretarza króla S. Batorego. Wyposażenie kościoła pochodzi z okresu późnorenesansowego i barokowego. Możemy w nim obejrzeć obraz Świętej Trójcy, obrazy: Boże Narodzenie z XVIII w., Matka Boska z Dzieciątkiem z XVI w. i obraz św. Floriana z XVII w. Obecnie sanktuarium maryjne.

Okiennik Skarżycki – obok Maczugi Herkulesa najbardziej znany i najczęściej fotografowany ostaniec jurajski. Olbrzymia skała z otworem służyła ludziom od zamierzchłych czasów. W jaskini poniżej okna

znaleziono ślady pobytu człowieka z okresu środkowego paleolitu. Natomiast otwór "okienny" nosi ślady wykuć na oparcie belek, co świadczy, że otwór był zamykany i wykorzystywany jako komnata przez rozbójników. Znane jest nazwisko jednego z nich z XIX w. - Malarski.

Kromolów – obecnie dzielnica Zawiercia, należy do najstarszych miasteczek w tej części Wyżyny, wzmiankowany już w 1193 r. przez pewien czas w posiadaniu arian. W XVIII – XIX w. ośrodek rękodzielnictwa – tkactwa, sukienictwa i garncarstwa. Zabytkowy kościół św. Mikołaja, gotycki, ale przebudowywany, na skutek czego stracił cechy stylowe. Zabytkowe nagrobki na cmentarzu, wysokiej klasy cmentarz żydowski – kirkut. Cmentarz wojskowy z I wojny światowej. Kapliczka na źródłach Warty. Obok ośrodek kultury „Pałacyk” zbudowany na miejscu dawnego dworu obronnego z XVII w.

Karlin – obecnie dzielnica Zawiercia, wzmiankowany w XII w.; malowniczo położony w dolinie między skałkami. Pomnik pomordowanych w II wojnie światowej.

Gieblo – posiada cenny zabytek – kościół romański, przebudowywany, z ciosów kamiennych. Obok południowego portalu wyryte gmerki budowniczych. Ostatnio odkryto resztki fundamentów zamku lub dworu obronnego.

Podzamcze – dzielnica Ogrodzieńca położona u stóp najwyższego wzniesienia Jury Krakowsko - Częstochowskiej, Góry Zamkowej. Na wzgórzu ruiny gotycko - renesansowego zamku, wzniesionego przez Seweryna Bonera w latach 1530 – 60 na miejscu grodu z XIV w. Zamek zniszczony w czasie najazdu szwedzkiego, od XIX w. opuszczony, popadł w ruinę. Warownia ta zainspirowała Aleksandra Janowskiego do utworzenia w 1906 r. Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Jego odznaką był wizerunek zamku wraz z herbami Warszawy, Krakowa i Poznania. Na murach zamku umieszczono tablicę poświęconą Aleksandrowi Janowskiemu. Na sąsiedniej G. Birów odkryto ślady wcześniejszego grodziska zniszczonego w XIII lub

XIV w. oraz jeszcze wcześniejsze ślady osadnictwa z okresu brązu i VIII – IX w. W Podzamczu czczona Matka Boska Skałkowa.

Ogrodzieniec – miasto już od XV w. Zabytkowy kościół z 1787 r. z rokokowym wyposażeniem. W Cementowni Muzeum prywatne ze skamielinami i egzotycznymi owadami.

Ryczów – przepięknie położona wieś wśród skał i lasów z resztkami nadgranicznej strażnicy obronnej z XIV w.

Pilica – miasto od 1393 r., ale z przerwą między 1869 a 1994 r., a latach 1809 – 1830 nawet miasto powiatowe. Wcześniejsza osada wzmiankowana już w 1227 r. znajdowała się na wzgórzu na pd – wsch. Charakterystyczna dla tej niewielkiej miejscowości jest ilość kościołów, prócz farnego gotyckiego z elementami renesansu i baroku św. Jana, znajduje się tu jeszcze kościół i klasztor Reformatów z 1746 r., mały kościółek przyszpitalny, ruiny kościoła Marków i dzwonnica po spalonym w czasie ostatniej wojny drewnianym kościele św. Piotra i Pawła na wzgórzu. Niszczący pałac z 1610 r. otoczony bastionami i zabytkowym parkiem.

Rez. "Smoleń" – rezerwat leśny o pow. 4,32 ha, utworzony w 1959 r. Ochronie podlegają tu ostańce wapienne porośnięte bukowo – grabowo – modrzewiowym lasem. Niektóre okazy jaworów i modrzewi liczą sobie 100 – 200 lat. Na terenie rezerwatu wznoszą się ruiny XIV wiecznego pilickiego zamku istniejącego prawdopodobnie już w XIII w., ale obecne ruiny pochodzą z XIV w. Charakterystyczny podział na zamek dolny, górny i wieżę ostatniej obrony – stołb. Na dziedzińcu zamku dolnego głęboka (ok. 200 m.) studnia. Stąd pochodziła trzecia żona Jagiełły – Elżbieta z Pileckich (Toporczyków).

Dolina Wodącej – Grodzisko – od zamku smoleńskiego rozpoczyna się Dolina Wodącej – okresowo tylko, po większych roztopach, prowadząca wodę. Otoczona Skałami Zegarowymi, Grodzisk, Biśnika, Dziurawej i Smolenia stanowi urokliwe miejsce z licznymi jaskiniami i kilkoma

odkrytymi przez archeologów miejscami obronnymi: na wzgórzu zamkowym, w Skałach Zegarowych, na Biśniku i na Grodziskach.

Bydlin – pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1120 r. W 1388 r. był własnością Pelki Bydlińskiego i Niemierzy z Galowa. Na wzgórzu otoczonym z trzech stron bagnami stoją ruiny kamiennego obronnego kościoła pw. Świętego Krzyża. Pierwotnie była to prawdopodobnie budowla obronna lub zamek. We wsi znajduje się również neogotycki kościół św. Małgorzaty z 1865 r. Wewnątrz znajduje się XVII – wieczny posąg Matki Boskiej i chrzcielnica z 1707 r. Na cmentarzu kaplica z końca XVIII w., rozbudowana w 1 poł. XIX w., w środku stoi posąg Madonny z dzieciątkiem.

Dłużec – wieś wzmiankowana w 1311 r. Kościół drewniany z 1780 r., obok na wzgórzu ciekawa ośmioboczna kapliczka.

Wolbrom – miasto ok. 10 tys. mieszkańców, wzmiankowane w XIV wieku. Obecnie znane z zakładów przemysłu gumowego "Stomil". Zabytki: gotycki kościół św. Katarzyny, przebudowany, bez wyraźnych cech stylowych; plebania, drewniany kościółek szpitalny Matki Boskiej z 1638r, układ urbanistyczny rynku z pomnikiem Jana Kilińskiego.

Glanów – wieś z 1295 r. z dworem z 1786 r. i zabudowaniami dworskimi.

Imbramowice – wieś wzmiankowana 1198r. W 1223r biskup Iwo Odrowąż zakłada tu klasztor Norbertanek. Obecny kształt klasztoru barokowy z lat 1711-1721. Prócz klasztoru zabytkowe XVIII-wieczne; kościoły św. Piotra i Pawła oraz św. Benedykta, spichrz, oficyna, domek kapelana.

Rabsztyn – zamek wybudowany w czasach Kazimierza Wielkiego na pograniczu z utraconym Śląskiem. Przez długi czas starostwo niegrodowe. W 1587 r. wślawną walką gwarków olkuskich z pretendentem do tronu polskiego arcyksięciem Maksymilianem.

W XVII w. rozbudowany przez Myszkowskiego. Szczyt skały wieńczy resztki zamku górnego, poniżej obszerny zamek dolny.

Suloszowa – jedna z najdłuższych w Polsce (9 km) wsi. We wsi wywierzyska – źródła Prądnika. Dawne wiejskie budownictwo drewniane wkomponowane pomiędzy skalne ostańce.

Pieskowa Skała – w niej jeden z najpiękniejszych zamków w Polsce – pierwotnie gotycki, zbudowany przez Kazimierza Wielkiego w poł. XIV w. Później własność Szafranców i Zebrzydowskich – rozbudowany w stylu późnogotyckim i renesansowym. Krużganki manierystyczne z końca XVI w. Zniszczony w połowie XIX w. Na początku XX w. uratowany od ruiny. Gruntownie rekonstruowany w latach 1949÷70. W zamku Oddział Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu. Obwarowania bastionowe z manierystyczną bramą. U podnóża zamku pomnik powstańców z 1863 r. Przy drodze pod zamkiem charakterystyczna wapienna skała ostańcowa – Maczuga Herkulesa.

Grodzisko k. Skały – gród zbudowany w 1228 r. dla obrony Krakowa. W II poł. XIII w. powstaje tu klasztor Klarysek fundowany przez błogosławioną Salomeę. Obecnie barokowy kościół i barokowy obelisk.

Skała – kościół parafialny św. Mikołaja z XIV w. odbudowany i przebudowany po pożarach na późnobarokowy. Wyposażenie z XVII i XVIII w. Dzwonnica drewniana z 1763 r. Wokół rynku domy z I poł. XIX w. Na cmentarzu płyta pamiątkowa dowódcy oddz. AK Józefa Ządęckiego – "Żmii"

Ojców – wieś na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego na pn-zach od Krakowa. Miejscowość o wybitnych walorach turystycznych i krajoznawczych, położona przy głównym szlaku Orlich Gniazd. Siedziba dyrekcji Ojc. P. Nar. Stara osada wymieniana w dziełach J. Długosza (XVw.) jako miejsce schronienia Władysława Łokietka w czasie walk z Czechami. Ruiny zamku gotyckiego z XIVw. - od 1826r w ruinie. W 1860r częściowo odnowiony z basztami; Wjazdową i Kamienną. Domy z 2 poł XIXw. W domu "Pod Łokietkiem" muzeum

im. Prof. W. Szafera. W Baszcie Wjazdowej zamku Muzeum Regionalne PTTK.

Ojcowski Park Narodowy – obejmuje najcenniejszy odcinek Doliny Prądnika wciętej w skalne ściany o różnorodnych formach. Najcenniejsze to: Brama Krakowska, Maczuga Herkulesa i Igła Deotymy. Logo OPN – nietoperz licznie zamieszkujący tutejsze jaskinie. OPN utworzony w 1956 r. na pow. 2145,62 ha. Ponad 340 ha stanowią rezerваты ścisłe, obejmujące naturalne zespoły buczyny karpackiej, grądów i jaworzyny górskiej, a także porastające partie skalne kserotermiczne murawy ze stanowiskami rzadkich roślin.

Ogółem na obraz flory składa się 950 gatunków roślin naczyniowych, około 1800 roślin niższych (mchy, porosty, grzyby). Fauna OPN to 2700 gatunków, w tym 45 ssaków, 126 ptaków, 14 gat. gadów i płazów, 3 gatunki ryb a także bezkręgowce.

Korzkiew – wczesnobarokowy kościół z 1623 r. Ruiny zamku wzniesionego przez Syrokomlów w 2 poł. XIV w. U podnóża zamku park krajobrazowy założony około 1820 r.

Hamernia – część Prądnika korzkiewskiego. W XVIII w. istniała tu kuźnica wytwarzająca blachę miedzianą na potrzeby kotlarstwa, a przejściowo w dobie powstań narodowych – broni. Pozostałością dawnej hamerni są XIX wieczne zabudowania folwarku.

Sąspów – kościół o cechach barokowych z 1670 r., ołtarze barokowe z XVIII w. Obok drewniana dzwonnica z około 1760 r.

Jaskinia Wierchowska Górna – we wsi Wierchowcie na pn-zach od Krakowa ; Pomnik przyrody – dł. korytarzy 950m. Z trzema otworami wejściowymi . Liczne nacieki przeważnie uszkodzone ,w namulisku szczątki kostne zwierząt plejstocenijskich. Czas zwiedzania około 1 godz. Wyłącznie z przewodnikiem w sezonie w godz. 9 –17. Wejście o pełnych godzinach w grupach.

Dol. Kobylańska - o dł. około 4 km. Część górna w rejonie Będkowiec jest płytka i bez skałek, które pojawiają się w odcinku środkowym. W dolnej części dolina przybiera formę głębokiego, krętego kanionu. Zbocza tworzą strome skalne ściany, granie, grupy skalne o przedziwnych kształtach. Osobliwością przyrodniczą doliny są znajdujące się w górnych partiach stanowiska brzozy Szafera uznawanej za polski endemit oraz brzozy ojcowskiej.

Dol. Będkowska - długość około 7 km, uformowana w górnourajskich wapieniach. Do jej osobliwości należą: Jaskinia Nietoperzowa - jedna z największych na Wyż. Krakowsko - Częstochowskiej długości 306 m. Jaskinię tworzy znacznych rozmiarów korytarz rozszerzający się w komorę główną. W środkowej części doliny zachowane w naturalnym stanie krasowe wywierzysko Będkówki; wodospad "Szum" spływający po około 5 metrowym progu; liczne formy skalne w tym największa ponad 90 metrowa skała Sokolica - na jej szczycie zachowane resztki wałów gródka rycerskiego (XII - XIV w.)

Dol. Szklarki - o długości około 9 km. Uformowana przeważnie w wapieniach jurajskich. Zabudowana: wsie Jerzmanowice, Stara Wieś, Szklary. Zbocza zachodnie przeważnie użytkowane rolniczo, wschodnie bardziej strome - skaliste. W odcinku środkowym duże obmurowane wywierzysko "Pióro". Skała Brodło - jedna z najokazalszych skał zboczowych.

Dol. Raclawki - dolina potoku Raclawki o dł. 7 km. Górny odcinek wykształcony w górnourajskim wapieniu. Najciekawszy jest środkowy 3 km. odcinek o stromych, wysokich na kilkadziesiąt metrów zalesionych zboczach z szarym dolnokarbońskim wapieniem. Jest to najcenniejsza po OPN przyrodnicza dolina z zachowanym starodrzewiem.

Dol. Mnikowska - 2 kilometrowy skalny kanion. W skalnym zakolu zwanym Cyrkiem, namalowany w 1863 r. przez Walerego Eliasza Radzikowskiego, na skalnej ścianie, kilkumetrowej wysokości

wizerunek Matki Boskiej. Obok znajduje się wejście do jaskini Nad Matką Boską o długości 82 m.

Dol. Brzoskwini - zwana od sąsiedniego wzgórza Popówką jest dość krótka a interesująca z uwagi na oryginalne kształty skałek zboczowych.

Dol. Prądnika - najdłuższa 26 kilometrowa w przeważającej długości rozwinięta w górnajurajskim wapieniu. Źródła rzeki Prądnik przy kościele we wsi Sułoszowa. Środkową część zajmuje OPN oraz rzadka zabudowa Prądnika Korzkiewskiego.

Dol. Sasbowska - wchodzi do doliny Prądnika, wcięta pomiędzy Złotą Górą a Górą Chełmową. Zbocza od strony Złotej Góry pokrywają grądy a od strony Góry Chełmowej buczyna Karpacka, w wyższych partiach płaty reliktywnej Jaworzyny Górskiej. Płynący doliną potok Sasówka należy do nielicznych dziś wód o I klasie czystości.

Czerna – klasztor karmelitów ;kościół z lat 1631-40, zamknięty w czworobok wykonany z czarnego marmuru. W otoczeniu klasztoru ; zespół kaplic oraz rzeźb drogi krzyżowej, cmentarz klasztorny z poł. XIX w, od płn. ,przy bramie wjazdowej studnia W obrębie częściowo zachowanych murów ruiny mostu zw. Diabelskim i dawnej furty klasztornej.

Dębnik – ośrodek eksploatacji czarnych wapieni zwanych potocznie czarnym marmurem. Na przełomie XVII i XVIII w. szeroko znany z wyrabianych w miejscowych pracowniach różnych elementów architektury wnętrz, głównie obiektów sakralnych

Paczółtowiec – we wsi znajduje się kościół drewniany z lat 1518 – 20 z wieżą z XVIII w. – późnogotycki. Wewnątrz ołtarz główny, wczesnobarokowy z 1604 r. W nim otoczony czią gotycki obraz Matki Boskiej Paczółtowskiej z ok. 1460 – 70 r.

Raławice – wieś na Wyżynie Olkuskiej. Drewniany kościół parafialny, gotycki z 1511 r., z sobotami, wewnątrz polichromia

wczesnobarokowa. Posąg Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. 1400 r. Późnorennesansowy nagrobek, drewniane domy i spichlerz z 2 poł. XIX w., 3 stodoły drewniane z 1870 r.

Szklary – osada wzmiankowana w 1329 r. jako Hutnica, od 1400 r. jako Szklary. Od około 1470 r. wieś królewska – miejsce potyczki w powstaniu styczniowym.

Jerzmanowice – wieś w obrębie Dolinek Podkrakowskich, ośrodek rzemiosła pamiątkarskiego w drewnie. W centrum kościół klasycystyczny wzniesiony w latach 1827 – 30 na miejscu drewnianego z okresu kazimierzowskiego. Przy szosie olkuskiej barokowy kościół poszpitalny wzniesiony w 1696 r.

Krzeszowice – miasto 8600 mieszk., niewielki ośrodek przemysłu mineralnego i mat. budowlanych. Duży kombinat ogrodniczy. Kościół parafialny – obecny wzniesiony w latach 1832 – 44 neogotycki. Zespół pałacowo – parkowy, pałac z około 1830 r., park założony w 1849 r. w stylu angielskim. Rynek o małomiasteczkowej zabudowie z 2 poł. XIX w. Cmentarz z neogotycką kaplicą z 1864 r. – mauzoleum gen. Józefa Chłopickiego. Muzeum Ziemi Krzeszowickiej.

Tenczynek – dawna osada służebna zamku tenczyńskiego. W XVII w. centrum gospodarcze dóbr tenczyńskich. Kościół parafialny, barokowy wzniesiony w latach 1728 – 42 kilkakrotnie rozbudowywany i przerabiany. Wyposażenie ołtarza późnobarokowe. Przy kościele drewniana dzwonnica z XVIII w. Zabytkowy cmentarz, na którym m. in. spoczywa znany aktor Bogumił Kobiela (1931 – 1969).

Rudno – "zamek Tenczyn" wzniesiony w latach 1331 – 1361 przez Andrzeja – wojewodę krakowskiego. W XV w. zamek został rozbudowany a na początku XVII w. umocniony pięciobocznymi bastionami i barbakanem. Spalony przez Szwedów w 1656 r., częściowo odbudowany. Od poł. XVIII w. opuszczony popadł w ruinę. Na dziedzińcu jawor – pomnik przyrody.

Chrzanów – miasto powiatowe o charakterze przemysłowym, ok. 42 tys. mieszkańców. W XII wieku siedziba kasztelani, od XIV w. miasto. Późniejszy rozwój związany z rudami cynkowo – ołowianymi. W początkach XX w. powstała znana fabryka lokomotyw "Fablok". Zabytki Chrzanowa to m. in.: kościół św. Mikołaja z XIV w., przebudowany z barokową kaplicą, kościół św. Jana Chrzciciela z 1843 r., park dworski i lamus z XVI w., obecnie siedziba muzeum, dworek z początku XIX w., obecnie filia muzeum, układ urbanistyczny starej części miasta, kirkut /cmentarz żydowski/.

Wygielzów – wieś w gminie Babice. Regionalny Park Etnograficzny nadwiślańskiego budownictwa drewnianego. W Parku: dom podcieniowy z Alwerni z 1825 r., chałupa sołtysa z Przegini Duchownej z 1862 r., podcieniowy spichlerz dworski z Giebułtowa z XIX w., zagroda wiejska z XIX w., kościółek drewniany z Ryczowa z XVI w.

Lipowiec – ruiny zamku na wzgórzu, dawna własność biskupów krakowskich. Zachowana cylindryczna wieża kamienna z przełomu XIII i XIV w. wtopiona w wieloboczne zabudowania pochodzące z 1 poł. XV w. Zamek przebudowywany wielokrotnie, a w 1789 r. przekształcony na więzienie biskupie dla odmieńców i innowierców. Od 1846 r. zamek opuszczony. Ruiny zabezpieczono w latach 1961 – 68. W 1969 r. utworzono w nich muzeum. Dział archeologiczno – historyczny informuje nas o pradziejach i historii regionu.

Alwernia – barokowy kościół i klasztor Bernardynów z 1630 – 76 r.; dziedziniec odpustowy z kaplicami z 1754 – 58 r.; w rynku kilka drewnianych domów z XVIII i XIX w. Muzeum Pożarnictwa.

Sanka – kościół z lat 1618 – 24 r. bezstylowy, w ołtarzach barokowe obrazy, marmurowe epitafia z XVII w. Przy kościele trzy pomnikowe lipy. Ruiny dawnego dworu z XIX w. i pozostałości parku.

Płoki – na wzniesieniu neogotycki kościół parafialny z około 1811 r., rozbudowany ok. 1890 r. Sanktuarium Matki Bożej Opiekunki

Górników i Hutników. Obraz koronowany koronami papieskimi w dniu 8 września 1982 r.

Gorenice – kościół barokowy z 1673 r. o wyposażeniu z okresu budowy. Na pół.- wsch. od Gorenic położona w lesie Jaskinia Gorenicka o dł. 55 m.

Olkusz – miasto – pierwsze wzmianki pochodzą z XII w. Od początku swoich dziejów związany z górnictwem (rudy srebra, ołowiu i cynku). Najważniejszy zabytek to kościół farny p.w. św. Andrzeja z XIV w., z renesansowymi i barokowymi ołtarzami, bardzo cenne organy renesansowe posiadające do tej pory oryginalne brzmienie. Resztki obwarowań miejskich, kamienice mieszczańskie w rynku (styl gotycki, renesansowy i barok). Muzea: Zbiory afrykanistyczne, Wyroby z wikliny i sznurka, Muzeum Regionalne, Muzeum Pożarnictwa.

Pustynia Starczynowska – obszar piaszczysty mniejszy od Pustyni Błędowskiej, położony między Starczynowem a Olkuszem.

Pustynia Błędowska – obszar piasków o dł. Ok. 8 km i szerokości ok. 4 km przecięty oazą Białej Przemszy. Jeszcze po II wojnie światowej istniały tu ruchome piaski, sfalowane w wydmy, można było obserwować zjawisko fata morgany. Później obsadzona wierzwą kaspijską, a następnie sosną i brzozą straciła cechy pustyni, nie mniej wędruje się po niej trudno, bo nogi grzęzną w piasku. Południowa część pustyni stanowi obecnie użytek ekologiczny i prowadzi po nim szlak turystyczny. Północna, będąca do niedawna poligonem wojskowym jest odkrzaczona i bardziej przypomina pustynię. Na dwóch wzgórzach nad pustynią schrony z ostatniej wojny służące do obserwacji ćwiczących na piaskach pustyni wojsk hitlerowskich pod inwazją w Afryce.

Tekst opracowywali:

Danuta Boguszevska, Joanna Kuta, Sławomir Kuta, Andrzej Stróżecki, Marcin Wasik i Jarosław Wesółowski.

PROHUREM®

ZAKŁAD PRODUKCYJNO - REMONTOWO - HANDLOWY

VOBIS

TOWARZYSTWO UBEZPIECZEŃ I REASEKURACJI S.A.

WARTA
ROK ZAŁOŻENIA 1920

ZAKŁAD REMONTOWO-TECHNICZNY

TedPol
inż. Tadeusz Trepka

Zawiercie
Crystal

PRZĘDZALNIA
ZAWIERCIE

AWBUD

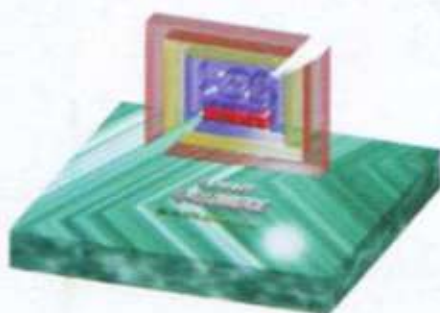

HUTA ZAWIERCIE S.A.

®

Grupa
Impexmetal

COMPASS S.A.

FIRMA POLIGRAFICZNO-HANDLOWA

ANRO®

solidna marka

